

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

σε συνεργασία με το

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Τ.Π.Ε. ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Συμβουλευτική Ψυχολογία γονέων και αδερφών ατόμων με αυτισμό

Κωνσταντίνα Σαμπέρη, Α.Μ. 532

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: [Χριστίνα Συριοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πα.Μακ]

2^ο Μέλος: [Ιφιγένεια Δόση, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τ.Ε.Φ – Δ.Π.Θ.]

3^ο Μέλος [Ειρήνη Κορρέ, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τ.Ε.Φ – Δ.Π.Θ.]

Κομοτηνή/Αθήνα

2023

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας είναι να εξετάσει το κατά πόσον η συμβουλευτική ψυχολογία μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο στην αρωγή οικογενειών με παιδιά που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού. Μέσω έρευνας που πραγματοποιήθηκε από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, επιχειρείται αρχικά η διερεύνηση του τομέα της συμβουλευτικής ψυχολογίας εν γένει, καθώς και η ανασκόπηση της αναπτυξιακής διαταραχής του αυτισμού. Στη συνέχεια, ακολουθεί η ανασκόπηση της εμπειρίας των γονέων κατά την ανακάλυψη της ύπαρξης αυτισμού στην οικογένεια, τα στάδια από τα οποία περνούν, καθώς και τα συναισθήματα που βιώνουν. Στη συνέχεια δίνεται έμφαση στην εμπειρία των αδερφών της οικογένειας και στον αντίκτυπο που φέρνει η ύπαρξη του αυτισμού στη συζυγική σχέση. Ενώ ακολουθεί η διερεύνηση της υποστηρικτικής υπόστασης της συμβουλευτικής ψυχολογίας στις οικογένειες παιδιών με ΔΑΦ. Όπως αναμένεται η ύπαρξη του αυτισμού επηρεάζει ολόκληρη την οικογένεια, ενώ τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας καθιστούν φανερό πως η συμβολή της συμβουλευτικής ψυχολογίας είναι αδιαμφισβήτητά καθοριστικής σημασίας παράγοντας για ολόκληρη την οικογένεια των παιδιών με ΔΑΦ.

Λέξεις κλειδιά: συμβουλευτική ψυχολογία, διαταραχή αυτιστικού φάσματος, οικογένεια, γονείς, αδέρφια

Βιβλιογραφία

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth edition*. Washington, DC: American Psychiatric Association Publishing.
- Al Ghazi, L., (2018). History of Autism. The beginnings. Collusions or serendipity. *Journal of Educational Sciences*, 38(2), 5-17. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1244751>
- Baron-Cohen, S. P., Leslie, A. M., Frith, U. (1985). Does the autistic child have a “theory of mind”? . *Cognition*, 21(1), 37-46. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(85\)90022-8](https://doi.org/10.1016/0010-0277(85)90022-8)
- Bonis, S. (2016). Stress and Parents of Children with Autism: A Review of Literature. *Issues in Mental Health Nursing*, 37(3), 153-163. <https://doi.org/10.3109/01612840.2015.1116030>
- Bowler, D. M. (2007). Autism Spectrum Disorders: Psychological Theory and Research. Identifying Autism: From Discrete Entity to Multidimensional Spectrum (pp. 1-10). John Wiley & Sons, Ltd. <https://books.google.gr/books?id=sbszRYXIKcEC&lpg=PP2&ots=MZ2nCTlhLZ&dq=bowler%20dermot%20autism%20spectrum%20disorders&lr&hl=el&pg=PA79#v=onepage&q=bowler%20dermot%20autism%20spectrum%20disorders&f=false>
- Cashin, A., Sci, D. A., & Barker, P. (2009). The triad of impairment in autism revisited. *Journal of child and adolescent psychiatric nursing : official publication of the Association of Child and Adolescent Psychiatric Nurses, Inc*, 22(4), 189–193. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2009.00198.x>
- Γαλανάκης, Μ., & Σταλίκας Α. (2020). The role of positive emotions experiencing in team effectiveness. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 14(1), 42–57. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23848
- Γενά, Α., Καλογεροπούλου, Ε., Μαυροπούλου, Σ., Νικολάου, Α., Νότας, Σ., & Παπαγεωργίου, Β. (2006). “Το φάσμα του αυτισμού” – Συνεργασία-σύγκλιση οικογένειας και επαγγελματιών. Λάρισα: Σύλλογος Γονέων Κηδεμόνων και Φίλων Αυτιστικών Ατόμων Νομού Λάρισας. <https://www.openbook.gr/to-fasma-tou-aytismou/>

- Chaidi, I. (2020). Συμμετοχή γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους με αυτισμό xaidi. 7ο-2018. 113-121. <https://www.researchgate.net/publication/344319899>
- Chaidi, I., & Drigas, A. (2020). Parents' Involvement in the Education of their Children with Autism: Related Research and its Results. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 15(14), pp. 194–203. <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i14.12509>
- Chan, K. K. S., & Leung, D. C. K. (2020). The Impact of Child Autistic Symptoms on Parental Marital Relationship: Parenting and Coparenting Processes as Mediating Mechanisms. *Autism research : official journal of the International Society for Autism Research*, 13(9), 1516–1526. <https://doi.org/10.1002/aur.2297>
- Clifford, T., & Minnes, P. (2013). Who Participates in Support Groups for Parents of Children with Autism Spectrum Disorders? The Role of Beliefs and Coping Style. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 43, 179–187. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1561-5>
- Cook, K. A. & Willmerdinger, A. N. (2015). The History of Autism. *Narrative Documents*. 1. <https://scholarexchange.furman.edu/schopler-about/1>
- Corey, G. (2013). Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy. Belmont, USA: Brooks/Cole. <https://books.google.gr/books?id=u8NAXwAACAAJ>
- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding Families as Systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12(5), 193–196. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01259>
- Δημότσιου, Α., (2012). Αυτισμός: Διερεύνηση συσχέτισης της ηλικίας του πατέρα και της γέννησης παιδιού με αυτισμό στην περιοχή της Θεσσαλίας. Πιλοτική Έρευνα. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Λάρισα, Ελλάδα. <http://dx.doi.org/10.26253/heal.uth.3800>
- Eikeseth, S., Klintwall, L., Hayward D. & Gale, C. (2015). Stress in parents of children with autism participating in early and intensive behavioral intervention. *European Journal of Behavior Analysis*, 16(1), 112-120. <https://doi.org/10.1080/15021149.2015.1066566>

- Ekas, N.V., Whitman, T.L. (2011). Adaptation to Daily Stress Among Mothers of Children With an Autism Spectrum Disorder: The Role of Daily Positive Affect. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 41, 1202–1213. <https://doi.org/10.1007/s10803-010-1142-4>
- Ekas, N.V., Lickenbrock, D.M. & Whitman, T.L. (2010). Optimism, Social Support, and Well-Being in Mothers of Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 40, 1274–1284. <https://doi.org/10.1007/s10803-010-0986-y>
- Evans B. (2013). How autism became autism: The radical transformation of a central concept of child development in Britain. *History of the human sciences*, 26(3), 3–31. <https://doi.org/10.1177/0952695113484320>
- Fernández-Alcántara, M., García-Caro, M. P., Pérez-Marfil, M. N., Hueso-Montoro, C., Laynez-Rubio, C., Cruz-Quintana, F. (2016). Feelings of loss and grief in parents of children diagnosed with autism spectrum disorder (ASD). *Research in Developmental Disabilities*, 55, 312-321. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2016.05.007>
- Ferraioli, S. J., Harris, S. L. (2009). The Impact Of Autism on Siblings. *Social Work in Mental Health*, 8(1), 41–53. <https://doi.org/10.1080/15332980902932409>
- Folstein, S., & Rutter, M. (1977). Infantile autism: a genetic study of 21 twin pairs. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 18(4), 297–321. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1977.tb00443.x>
- Fredrickson, B. L. (2013). Chapter One - Positive Emotions Broaden and Build. *Advances in Experimental Social Psychology*, 47, 1-53. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00001-2>
- Goin, R. P., & Myers, B. J. (2004). Characteristics of Infantile Autism: Moving Toward Earlier Detection. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 19(1), 5–12. <https://doi.org/10.1177/10883576040190010201>
- Green L. (2013). The well-being of siblings of individuals with autism. *ISRN neurology*, 417194. <https://doi.org/10.1155/2013/417194>

- Greenman, P. S., & Johnson, S.M. (2013). Process Research on Emotionally Focused Therapy (EFT) for Couples: Linking Theory to Practice. *Family Process*, 52, 46-61. <https://doi.org/10.1111/famp.12015>
- Hammond, D. (2019). The legacy of Ludwig von Bertalanffy and its relevance for our time. *Systems Research and Behavioral Science*, 36, 301–307. <https://doi.org/10.1002/sres.2598>
- Hirsch, K. H., Paquin, J. D. (2019). “The Stress of the Situation has Changed us Both”: A Grounded Theory Analysis of the Romantic Relationship of Parents Raising Children with Autism. *Journal of Child and Family Studies*, 28, 2673–2689. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01448-y>
- Johnson, S., & Bradley, B. (2009). Emotionally focused couple therapy: Creating loving relationships. In J. H. Bray & M. Stanton (Eds.), *The Wiley-Blackwell handbook of family psychology* (pp. 402–415). Hoboken, New Jersey: Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444310238.ch27>
- Karst, J. S., Van Hecke, A. V. (2012). Parent and Family Impact of Autism Spectrum Disorders: A Review and Proposed Model for Intervention Evaluation. *Clinical Child and Family Psychology Review* 15, 247–277. <https://doi.org/10.1007/s10567-012-0119-6>
- Κουτουβέλη Χ., Παρούση Α. Σ., & Σβυρινάκη Α. (2020). Επαγγελματική συμβουλευτική και καθοδήγηση για τον επαγγελματικό σχεδιασμό των ΑμΕΑ-Διερεύνηση απόψεων γονέων μαθητών σε Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. με χρήση ερωτηματολογίου. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 9, 332–393. <https://doi.org/10.12681/edusc.3140>
- Kwari, T. (2021). Moments in Autism History – from Itard (1798) to DSM-5 (2013). ResearchGate. Ανακτήθηκε Ιούλιος 15, 2023 από <https://www.researchgate.net/publication/349255617> Moments in Autism History - from Itard 1798 to DSM-5 2013

- Lee, N. A., Furrow, J. L. and Bradley, B. A. (2017). Emotionally focused couple therapy for parents raising a child with an autism spectrum disorder: A pilot study. *Journal of Marital and Family Therapy*, 43(4), 662–673. <https://doi.org/10.1111/jmft.12225>
- Lorås, L., Bertrando, P., & Ness, O. (2017). Researching Systemic Therapy History: In Search of a Definition, *Journal of Family Psychotherapy*, 28(2), 134-149. <https://doi.org/10.1080/08975353.2017.1285656>
- Ludlow A., Skelly C., Rohleder P. (2011) Challenges faced by parents of children diagnosed with autism spectrum disorder. *Journal of Health Psychology*, 17(5), 702-711. <https://doi.org/10.1177/1359105311422955>
- Makino, A., Hartman, L., King, G., Wong, P. Y., Penner, M. (2021). Parent Experiences of Autism Spectrum Disorder Diagnosis: a Scoping Review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders* 8, 267–284. <https://doi.org/10.1007/s40489-021-00237-y>
- Μαλικιώση – Λοΐζου, Μ. (2009). *Συμβουλευτική Ψυχολογία*. Αθήνα: εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Μαλικιώση - Λοΐζου Μ. (2004). The role of positive emotions in Counseling Psychology. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 11(4), 497–511. https://doi.org/10.12681/psy_hps.24025
- Manouilenko, I. & Bejerot, S. (2015). Sukhareva—Prior to Asperger and Kanner. *Nordic journal of psychiatry*, 69(6), 1761-1764. <https://doi.org/10.3109/08039488.2015.1005022>
- Mansell, W., & Morris, K. (2004). A survey of parents’ reactions to the diagnosis of an autistic spectrum disorder by a local service: Access to information and use of services. *Autism*, 8(4), 387–407. <https://doi.org/10.1177/1362361304045213>
- McLeod, J. (2005). *Εισαγωγή στη Συμβουλευτική*. Αθήνα: εκδόσεις Μεταίχμιο.
- McConachie, H., & Diggle, T. (2007). Parent implemented early intervention for young children with autism spectrum disorder: a systematic review. *Journal of evaluation in clinical practice*, 13(1), 120–129. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2753.2006.00674.x>

- Meadan, H., Halle, J. W., & Ebata, A. T. (2010). Families with Children Who Have Autism Spectrum Disorders: Stress and Support. *Council for Exceptional Children, 77*(1), 7–36. <https://doi.org/10.1177/001440291007700101>
- Meyer, K. A., Ingersoll, B., Hambrick, D. Z. (2011). Factors influencing adjustment in siblings of children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders, 5*(4), 1413-1420. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.01.027>
- Neely, J., Amatea, E. S., Echevarria-Doan, S., & Tannen, T. (2012). Working with families living with autism: potential contributions of marriage and family therapists. *Journal of marital and family therapy, 38, Suppl 1*, 211–226. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2011.00265.x>
- Parker, M. L & Molteni, J. (2017). Structural Family Therapy and Autism Spectrum Disorder: Bridging the Disciplinary Divide, *The American Journal of Family Therapy, 45*(3), 135-148. <https://doi.org/10.1080/01926187.2017.1303653>
- Polmantiér, P. C. (1966). The personality of the counsellor. *Vocational Guidance Quarterly, 15*(2),95-100. <https://doi.org/10.1002/j.2164-585X.1966.tb01826.x>
- Ramisch, J. L., Timm, T. M., Hock, R., M. & Topor, J. A. (2013). Experiences Delivering a Marital Intervention for Couples With Children With Autism Spectrum Disorder. *The American Journal of Family Therapy, 41*(5), 376-388. <http://dx.doi.org/10.1080/01926187.2012.713816>
- Ramisch J. (2012). Marriage and family therapists working with couples who have children with autism. *Journal of marital and family therapy, 38*(2), 305–316. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2010.00210.x>
- Rosen, N. E., Lord, C. & Volkmar, F. R. (2021). The Diagnosis of Autism: From Kanner to DSM-III to DSM-5 and Beyond. *Journal of Autism and Developmental Disorders 51*, D4253–4270. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-04904-1>
- Ryan, S., & Salisbury, H. (2012). 'You know what boys are like': pre-diagnosis experiences of parents of children with autism spectrum conditions. *The British journal of general practice : the journal of the Royal College of General Practitioners, 62*(598), e378–e383. <https://doi.org/10.3399/bjgp12X641500>

- Shields, J. (2001). The NAS EarlyBird Programme: Partnership with Parents in Early Intervention. *Autism*, 5(1), 49–56. <https://doi.org/10.1177/1362361301051005>
- Smith, L. E., Greenberg, J. S. & Seltzer, M. M. (2012). Social Support and Well-being at Mid-Life Among Mothers of Adolescents and Adults with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 42, 1818–1826. <https://doi.org/10.1007/s10803-011-1420-9>
- Solomon, A. H., & Chung, B. (2012). Understanding autism: how family therapists can support parents of children with autism spectrum disorders. *Family Process* 51(2), 250-264. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2012.01399.x>
- Sterling Romney, J. & Jones, E. R. (2020). A Systemic Treatment of Families with a Child Diagnosed with Autism Spectrum Disorder Using a Narrative Lens, *The American Journal of Family Therapy*, 48(5), 478-494. <https://doi.org/10.1080/01926187.2020.1745718>
- Συριοπούλου – Δελλή, Χ. (Επίμ.). (2020). *Πρώιμη παρέμβαση & συμβουλευτική της οικογένειας νηπίων και παιδιών με διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Συριοπούλου - Δελλή, Χ. (2015). *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία στην Ειδική Αγωγή. Ερευνώντας τα σύγχρονα δεδομένα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Συριοπούλου - Δελλή, Χ. (2005). *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία στην Ειδική Αγωγή*. Αθήνα: εκδόσεις Γρηγόρη.
- Tsao, LL., Davenport, R. & Schmiede, C. (2011). Supporting Siblings of Children with Autism Spectrum Disorders. *Early Childhood Education Journal*, 40, 47–54. <https://doi.org/10.1007/s10643-011-0488-3>
- Vernhet, C., Dellapiazza, F., Blanc, N., Cousson-Gélie, F., Miot, S., Roeyers, H. & Baghdadli, A. (2019). Coping strategies of parents of children with autism spectrum disorder: a systematic review. *European Child Adolescent Psychiatry* 28, 747–758. <https://doi.org/10.1007/s00787-018-1183-3>

Viswanathan, P., Kishore, M. T., Seshadri, S. P. (2022). Lived Experiences of Siblings of Individuals with Autism Spectrum Disorder in India: An Interpretative Phenomenological Analysis. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 44(1), 45-52. <https://doi.org/10.1177/02537176211029111>

Weiss, J. A., Wingsong, A., Lunsy, Y. (2014). Defining crisis in families of individuals with autism spectrum disorders. *Autism*, 18(8),985-95. <https://doi.org/10.1177/1362361313508024>